

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФІЛАТОВА Любов Сергіївна

УДК [338.439:637.1-049.5](043.3)

**РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Чернігів – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому національному технічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Мороз Олег Васильович,
Вінницький національний технічний університет
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту, маркетингу та
економіки.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
Сафонов Юрій Миколайович,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти і науки України,
заступник директора;

доктор економічних наук, доцент
Роговий Андрій Віталійович,
Чернігівський національний технологічний
університет Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри туризму.

Захист відбудеться «28» лютого 2020 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.051.04 Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95, ауд. 318.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чернігівського національного технологічного університету за адресою: 14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Автореферат розісланий «27» січня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В. В. Виговська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стан, досконалість, функціональність системи регулювання розвитку окремих галузей економіки визначає ефективність господарської системи будь-якого рівня. Особливе значення мають регуляції для країн з транзитивною економікою, де ринкові відносини та конкурентне середовище лише формуються або ж мають низьку функціональність та ефективність. Соціально-економічні дисфункції є системними для ринка молочної продукції та обумовлені відсутністю дієвих регуляторних підходів до її розвитку, що продовжує обмежувати потенціал галузі та вмотивованість практично всіх реципієнтних груп агентів даного ринку. Комплекс регулятивних змін призведе до вирішення низки проблем продовольчої, економічної та національної безпеки, що створить позитивні соціальні, економічні, екологічні, етичні ефекти та зміну рушійних ринкових та регулятивних важелів. Тому актуалізується необхідність подальшого наукового обґрунтування теоретичних та прикладних основ формування ефективної системи регулювання розвитку молочної промисловості України.

Основи теорії економічного розвитку в умовах конкуренції було закладено відомими зарубіжними дослідниками, серед яких: А. Маршал, Ф. Найт, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, А. Сміт, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер та інші. Вагомий внесок у формування теоретичних основ функціонування ринку на пострадянському просторі здійснено такими вченими-економістами, як: В. Радаєв, С. Свестуньков, Ю. Тарануха, А. Юданов та інші. Теоретичні і прикладні аспекти формування та функціонування вітчизняних ринків та окремих галузей, у т.ч., молочної, відображено у працях В. Базилевича, Л. Балабанової, Н. Вдовенко, В. Виговської, С. Валітова, В. Варналія, В. Венгера, В. Гейця, А. Герасименко, В. Ільчука, А. Костусева, В. Лагутіна, Л. Ліпич, В. Маргасової, А. Рогового, Ю. Сафонова, В. Савченка, Г. Філюк, С. Шкарлета.

Зазначені науковці сформували засадничі положення регулювання розвитку національної промисловості, проте частина важливих проблем функціонування молочної промисловості досліджені недостатньо. Фактично вітчизняна регулятивна політика у галузі з огляду на пріоритети продовольчої безпеки й досі не має необхідного наукового обґрунтування, зокрема, у сфері антимонопольного регулювання, а тому залишається малоефективною. Саме тому постала необхідність у подальших дослідженнях методів регулювання, у тому числі, враховуючи особливості відповідного конкурентного середовища, діяльності молочної промисловості. Окреслене зумовило вибір теми, постановку мети і завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація знайшла своє відображення в науково-дослідних роботах Вінницького національного технічного університету (ВНТУ) за темами: «Розробка рекомендацій із детінізації та стимулювання соціально-економічного розвитку (на прикладі підприємств і організацій Вінницької області)» (номер державної реєстрації 0112U008503), у межах якої автором обґрунтовано критерії оцінювання функціональності регіональних ринків; «Моделювання неспостережуваних економічних процесів при визначенні впливу агрохолдингів

на стан аграрного соціуму» (номер державної реєстрації 0115U007013), де автором запропоновано методичні положення оцінювання стану ринків і окремих галузей; «Удосконалення ринкового середовища на постреформеному етапі розвитку аграрного соціуму України» (номер державної реєстрації 0116U000959), у рамках якої автором надані пропозиції щодо вдосконалення регуляцій у сфері конкуренції на ринку молочної продукції в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних і методичних засад регулювання розвитку молочної промисловості та розроблення практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення в умовах конкуренції для забезпечення продовольчої безпеки України.

Для досягнення поставленої мети визначені та вирішені такі завдання:

- узагальнити науково-теоретичні погляди на фактори регуляцій та конкуренції з позиції стимулювання галузевого розвитку національної економіки;

- розкрити особливості регулювання розвитку галузевих ринків в умовах конкуренції;

- визначити детермінанти регулювання молочною промисловістю за критерієм продовольчої безпеки національного рівня;

- надати комплексну оцінку сучасного стану та тенденцій розвитку ринку молочної продукції України;

- ідентифікувати вплив галузевого конкурентного середовища молочної промисловості на продовольчу безпеку;

- обґрунтувати методичні підходи до оцінювання та прогнозування стану молочної промисловості України;

- розробити пропозиції щодо розвитку молочної промисловості на основі детермінантної ролі регуляційного фактору.

Об'єктом дослідження є розвиток молочної промисловості України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних положень щодо регулювання розвитку молочної промисловості в умовах конкуренції з позиції забезпечення національної продовольчої безпеки.

Методи дослідження. Теоретичною основою дійсного дослідження слугують фундаментальні положення економічної науки, викладені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених. У дисертаційній роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Серед них: *методи аналізу та синтезу* – при дослідженні категорії «регулювання» та при дослідженні ринку молочної промисловості; *економіко-статистичні методи* – при дослідженні тенденцій та основних показників стану молочної промисловості; *спостереження та групування* – при диференціації проблем розвитку молочної промисловості; *графічний* – при побудові ілюстративних, графічних, структурних діаграм та досліджуваних залежностей; *методи опитування та експертних оцінок* – при вивченні інтересів та конфліктів з боку основних агентів ринку молочної промисловості; *методи економіко-математичного моделювання* – при побудові відповідних моделей ефективності функціонування молочної промисловості; *кореляційно-регресійного аналізу* – при

визначенні взаємозв'язку між факторами впливу; *нормативний* – для порівняння отриманих значень із нормативними; *абстрактно-логічний* – під час формування висновків та результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Антимонопольного комітету України, профільних міністерств, статистичні матеріали та звітні дані Державної служби статистики України, Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, монографії та науково-аналітичні публікації у вітчизняних та зарубіжних виданнях з проблем регулювання розвитку молочної промисловості в умовах різних типів конкуренції на сучасних ринках, інформаційні ресурси мережі Інтернет, власні спостереження та аналітичні напрацювання автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Найважливішими результатами дослідження, що містять елементи наукової новизни, є такі:

удосконалено:

- теоретичні та методичні положення з оцінювання конкурентного середовища, який вирізняється від загальновідомих синтезом статичної та динамічної інтерпретації конкуренції галузевих ринків, що надає змогу моделювати процеси розвитку за більш коректними кількісними та якісними параметрами соціально-економічного змісту із врахуванням ефектів концентрації та надавати аргументоване уявлення про структуру/динаміку та ефективність таких ринків;

- комплекс характеристик галузевого ринку в частині доповнення класифікації такими ознаками: за методами ведення конкурентної боротьби; за характером розвитку; за етикою бізнесу та за регулятивним впливом, що надає змогу більш об'єктивно визначити потенціал конкуренції щодо підвищення ефективності діяльності молочної промисловості та обрати дієву регуляторну політику з метою забезпечення продовольчої безпеки держави;

- наукові підходи до обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку молочної промисловості, які на відміну від наявних ґрунтуються на концепті поведінкової взаємодії суб'єктів такої промисловості та враховують вплив регуляторної політики. Це дозволяє посилити наукову аргументованість напрямів регулюючого впливу на розвиток молочної промисловості, визначити його дієві інструменти, зокрема у розрізі антимонопольного регулювання.

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат економічної науки в частині уточнення змісту дефініцій: «конкурентний процес», який запропоновано розглядати через динаміку типів, умов формування конкурентного середовища та стадії розвитку галузі; «тип конкурентного середовища», який розкрито з позиції регулятивного впливу на розвиток галузі та представлено як динамічну інтерпретацію галузевої конкуренції. Це дозволило розширити наукове підґрунтя для визначення напрямів удосконалення регулюючого впливу на розвиток молочної промисловості;

- теоретичні положення вибору ефективних методів регулювання розвитку молочної промисловості через оцінку стадії конкуренції (антагоністичної боротьби, економічного виживання, співпраці) та її впливу на

модель взаємодії суб'єктів такої промисловості й передбачає побудову матриці організаційної поведінки щодо зазначених стадій. Це стало основою для розробки науково-практичних рекомендацій щодо обґрунтування вектору розвитку вітчизняної молочної промисловості та вибору типу регулювання у різних умовах;

– науково-прикладний підхід до регулювання розвитку молочної промисловості, який, на відміну від усталених, полягає у комбінації інструментів державного та ринкового впливу у відповідності до типів конкурентного середовища, що дозволило об'єктивно визначити потенціал конкуренції щодо підвищення ефективності діяльності підприємств, галузі, ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки держави;

– наукова аргументація ефективності конкурентного середовища на основі його поділу на функціональне та дисфункціональне шляхом доповнення характеристик такого середовища, а саме ринкового позитивного/негативного ефекту, що дозволяє більш об'єктивно оцінити та здійснити регулятивний вплив на молочну промисловість.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в дисертаційній роботі положення є підґрунтям для подальших наукових досліджень, розвитку теоретичних узагальнень та розроблення комплексу заходів щодо регулювання розвитку молочної промисловості за умов конкуренції для забезпечення продовольчої безпеки України.

Окремі положення дисертації знайшли своє практичне відображення у роботі: Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації при розробці пропозицій щодо вдосконалення системи регулювання відносин у сфері виробництва та реалізації молочної продукції на регіональних ринках (акт впровадження № 04-01/27/618 від 01.12.2017 р.); Шаргородської районної адміністрації Вінницької області при розробці пропозицій щодо вдосконалення системи регулювання розвитку молочної промисловості для забезпечення продовольчої безпеки (довідка про впровадження № 1050-01-1-13 від 27.05.2019 р.); ПАТ «Чернігівський молокозавод» при розробці рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства (довідка про впровадження № 01/327 від 18.09.2019 р.); ТОВ «Терра фуд» при формуванні стратегії розвитку підприємства у частині оцінювання стану вітчизняного ринку молочної промисловості за умов існуючого типу конкуренції (довідка про впровадження № 153-2/14 від 16.10.2014 р.).

Окремі положення дослідження використовується у навчальному процесі ВНТУ при викладанні дисциплін «Основи економічної теорії», «Менеджмент» (довідка про впровадження від 12.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є особисто виконаним науковим дослідженням, в якому обґрунтовано авторський підхід до формування функціональної моделі розвитку та регулювання молочної промисловості в контексті забезпечення національної продовольчої безпеки. Всі наукові результати, що викладені в дисертації, отримані автором особисто, та відображені в наукових публікаціях. Особистий внесок здобувача конкретизовано у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися та отримали схвалення на таких міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: «Сучасний соціокультурний простір 2012» (м. Київ, 2012 р.); «Маркетинг територій та проблеми регіонального розвитку» (м. Чернівці, 2012 р.); «Інноваційна теорія Й. Шумпетера: сучасне звучання економічних та управлінських ідей» (м. Київ, 2012 р.); «Тіньова економіка: генезис, джерела розвитку, перспективи подолання та цивілізованої інтеграції» (м. Вінниця, 2013 р.); «Поведінкові засади розвитку підприємств в контексті менеджменту: генезис і перспективи» (м. Вінниця, 2014 р.); «Економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези» (м. Київ, 2015 р.); «International Scientific-Practical Conference From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems» (Riga, 2016 р.); XLV, XLVI, XLVII та XLVIII щорічних конференціях ВНТУ (м. Вінниця, 2016-2019рр.); «Нова економічна революція в Україні: генезис, джерела розвитку, перспективи та цивілізована інтеграція» (м. Вінниця, 2018 р.); «Сучасні підходи до ефективного використання потенціалу економіки: збірник матеріалів міжнародної конференції» (м. Запоріжжя, 2019 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 38 наукових праць загальним обсягом 18,55 друк. арк., з яких 10,35 друк. арк. належить особисто автору, серед яких: 5 монографій обсягом 3,2 друк. арк. (1,6 др. арк. належить автору); 20 статей у наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних (5,9 др. арк.), та 13 публікацій апробаційного характеру (2,4 др. арк.). Наукові статті відображають основний зміст дослідження.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 189 сторінках. Робота містить 23 таблиці та 56 рисунки, 12 додатків, розміщених на 36 сторінках. Список використаних джерел налічує 338 найменувань і розміщений на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми з огляду на її актуальність, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, окреслено методи, інформаційну базу й методологічні засади дослідження. Розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, а також подано дані про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі дисертації **«Теоретичні основи регулювання розвитку молочної промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки держави»** надано теоретичну концептуалізацію факторів регуляцій та конкуренції з позиції стимулювання галузевого розвитку національної економіки; охарактеризовано специфіку регулювання розвитку галузей національної економіки в умовах конкуренції; визначено детермінанти регулювання молочною промисловістю за критерієм продовольчої безпеки національного рівня.

Узагальнення наукових поглядів на суть конкуренції, оцінку її впливу на розвиток галузевого ринку дозволило запропонувати уточнення поняття регулювання конкуренції як процесу побудови моделі взаємодії ринкових суб'єктів заради досягнення узгодженої мети, що матиме за результат максимізацію позитивного ефекту для ринку, соціуму, навколишнього середовища тощо. Вибір інструментів регулювання залежить від коректного визначення виду конкуренції та оцінки його впливу на галузевий ринок, тому автором запропоновано такі типологічні групи: за методами ведення конкурентної боротьби; за характером розвитку; за етикою бізнесу та за регулятивним впливом. Під галузевим ринком вбачаємо ринок молочної продукції (переробка) та сферу виробництва молока та молочної продукції, що в сукупності представляє молочну промисловість. Запропонована класифікація стала основою для побудови системи регулятивної політики галузевого розвитку ринку.

Сучасну систему регулювання молочної промисловості в рамках продовольчої безпеки можна представити у вигляді наступного групування за основними напрямками (рис. 1).

Рис. 1 Напрями регулювання молочної промисловості для забезпечення продовольчої безпеки [сформовано автором]

З метою визначення впливу конкурентного середовища на стан молочної промисловості та продовольчої безпеки країни запропоновано методичний підхід, що полягає у визначенні соціального ефекту від функціонування конкурентного середовища та вибору дієвої регулятивної політики. Встановлено, що серед критеріїв оцінювання галузевої конкуренції важливими є наступні: структурні; монопольні; поведінкові; консолідаційні;

функціональні; інформаційні; стратегічні; виробничо-маркетингові; інноваційно-інформаційні; соціальні. Це дозволило визначити вплив конкурентного середовища на стан молочної промисловості, який проявляється через ступінь гостроти конфлікту на національному рівні.

Проведене дослідження проблеми продовольчої безпеки показало, що існує невірне трактування цього поняття, яке ототожнюють із наявністю продуктів харчування. Автор дійшов до висновку, що продовольчою безпекою є фізична та економічна доступність якісних та збалансованих товарів продовольства, сукупність яких й забезпечує соціально-економічну складову розвитку країни. З урахуванням вищевикладеного запропоновано теоретичний опис системи регулювання продовольчої безпеки України, яка представлена через сукупність суб'єктів та об'єктів, форм та методів регулювання продовольчої безпеки та цілеорієнтована на задоволення таких виділених груп інтересів: створення та функціонування комплексної системи продовольчої безпеки; стійкий розвиток агропромислового комплексу; вирішення державою соціальних проблем.

У другому розділі дисертації «**Розвиток вітчизняної молочної промисловості в умовах реальної конкуренції**» надано комплексну оцінку сучасного стану та тенденції розвитку молочної промисловості України; ідентифіковано вплив галузевого конкурентного середовища молочної промисловості на продовольчу безпеку; охарактеризовано організаційні проблеми взаємодії суб'єктів молочної промисловості.

Молочна промисловість є однією із пріоритетних галузей харчового сектору, до складу якої відносять: виробництво, заготівлю, переробку молока та реалізацію молочної продукції. Даний сектор національної економіки становить 25,2% у загальному обсязі виробництва продовольчих товарів в Україні та характеризується як найбільш швидкозростаючий з усіх галузей агропромислового комплексу і виробляє близько 4% національного продукту.

У роботі належну увагу приділено питанням кількісного оцінювання стану розвитку вітчизняної молочної промисловості (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники тваринництва та виробництва молочної продукції в Україні у 1990-2018 рр.*

Показники	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Темпи росту, %
Рівень рентабельності, %	32,2	-23,2	-6	12,2	17,9	18,5	2,3	13,6	11	12,6	18,2	26,9	16,1	59,8
Виробництво молока с.-г. підприємства	18634	9443	3669	2582	2454	2178	2217	2535	2582	2648	2669	2706	2766	99
Виробництво молока фермерськими господарствами	0	42	68	96	112	123	144	157	167	167	177	184	195	106
Виробництво молока господарствами населення	5874	7831	8989	11132	9032	8840	8843	8906	8485	7946	7676	7515	7309	97,2
Частка господарств у виробництві молока, %	24	45,3	71	81,2	81,5	82,2	82,2	80,7	80,3	79,7	77,7	77,5	76,2	98,3
Велика рогата худоба, тис. голів	8378	7531	4968	3635	2631	2582	2631	2582	2554	2509	2263	2167	2109	97,3

*Джерело: представлено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України

Відповідно до представлених даних можемо виділити такі дисфункції: скорочення поголів'я молочного стада і виробництва молока загалом порівняно із 1990 р. майже вдвічі (у 1990 р. вироблялося 24,5 тис. т молока, тоді як за останні роки – 10064 тис. т); зниження рентабельності галузі з 32 % (1990 р.) до збиткового рівня (-23,2 % у 1995 р., -6,0 % у 1999 р., 16,1 % у 2018 р.); трансформації галузі з великотоварного до дрібного приватного сектору (збільшення частки останнього у виробництві з 24 % у 1990 р. до більш ніж 80 % на сучасному етапі); різке зниження якості сировини та продукції загалом; зниження споживання молочної продукції в Україні (близько 220 кг на рік на 1 особу або близько 50 % від науково обґрунтованої норми за останні роки, тоді як у 1990 р. – 380 кг); незбалансованість політики експорту; яскраво виражений диспаритет цін на сировину в порівнянні з європейським досвідом; значне технологічне відставання галузі; низькі показники продуктивності молочного стада, висока собівартість виробництва та переробки молока; низька інвестиційна привабливість галузі.

Діюча державна підтримка та регулювання молочної промисловості не призводять до покращення її економічних та соціальних показників протягом останніх 15 років, що засвідчує стагнаційний стан галузі. Однією із причин такого стану є те, що держане регулювання зосереджено на усуненні наслідків, а не на подоланні причин розвитку кризових явищ. Ситуація в галузі носить не лише економічний, а й соціальний характер, та з рівня галузевого перейшла на загальнодержавний.

В структурі продукції сільського господарства виробництво молока та молочної продукції займає лише 9 % від загального обсягу. Очевидно, що даний показник є достатньо низьким для потужностей сільського господарства країни з вигідним географічним розташуванням та з огляду на історичні передумови розвитку молочної промисловості.

В табл.2. наведено основні індикатори продовольчої безпеки молочної промисловості.

Таблиця 2

Основні індикатори визначення продовольчої безпеки та виробництва молочної продукції України у 2000-2018 рр.

Показник	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Тенденції
Виробництво, тис.т.	12658	13714	11249	11488	11133	10615	10382	10281	10064	97,8% скорочення
Імпорт, тис.т.	50	112	273	548	357	78	105	132	180	136% зростання
Імпортозалежність, %	0,51	1,05	2,88	5,45	3,73	0,87	1,17	1,55	0,22	<30 % Відп. нормі
Експорт, тис.т.	1100	1901	956	769	527	464	434	835	807	96,6% скорочення
Фонд споживання, тис.т.	9789	10625	9470	10050	9581	8995	8942	8496	8354,8	98,3% скорочення
Споживання молока на 1 особу, кг	199,1	225,6	206,4	220,9	222,8	209,9	209,5	200,0	197,7	380 кг Не відп. нормативу
Індикатор достатності споживання	0,52	0,59	0,54	0,58	0,59	0,55	0,55	0,53	0,52	= 1 Не відп. нормативу

*Джерело: складено автором на основі офіційних даних Державної служби статистики України

Рівень самозабезпеченості молочною продукцією внутрішнього виробництва у 2018 р. становив 107,5%. Фактичне споживання молока знаходилося нижче раціональної норми, тому помітне явне тендеційне відставання показників споживання молока від раціональних норм. Задоволення потреб населення у молочній продукції в рамках купівельної спроможності забезпечувалося, переважно, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Відсоток імпорту молочної продукції знаходиться в межах норми, але з 2015р. прослідковується усталена тенденція до зростання.

Ідентифікація організаційних проблем взаємодії суб'єктів молочної промисловості, які представлені на рис.2 дозволяє визнати наявність економічного конфлікту між усіма учасниками даного ринку: 1) виробниками сировини (переважно селянами-одноосібниками); 2) переробниками молока; 3) торговельними мережами; 4) державними інститутами, які мають відношення до галузі. Цей конфлікт проявляється у взаємних претензіях до занижених цін на сировину, низьку якість продукції, високу собівартість переробки та реалізації.

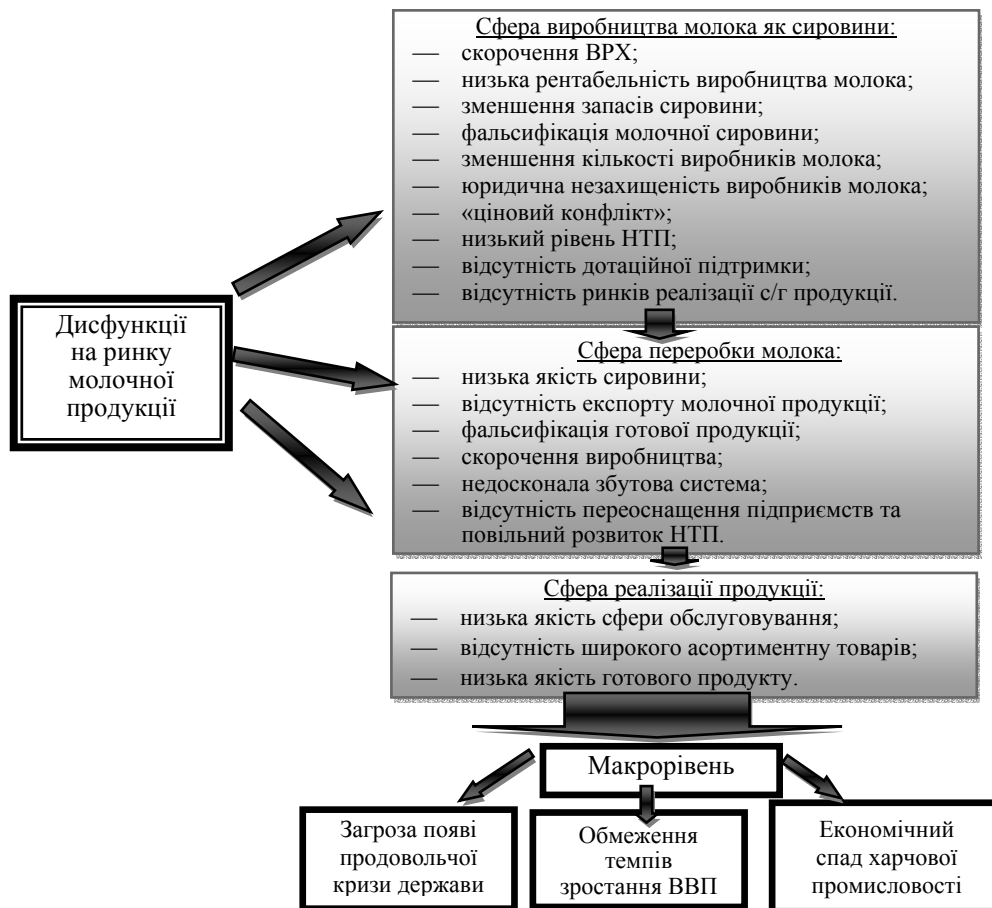

Рис. 2. Організаційні проблеми функціонування молочної промисловості

*Джерело: розроблено автором

Таким чином, ситуація, коли практично всі агенти окремого ринку незадоволені існуючим станом, є прямим індикатором дисфункціональності існуючої моделі ринкових відносин. Усе зазначене у сукупності є результатом неефективного державного регулювання та деструктивного впливу ринкових

факторів. Вищевикладене дозволяє наголосити на необхідності у зміні підходів до регулювання розвитку молочної промисловості.

У третьому розділі дисертації **«Напрями удосконалення регулювання розвитку молочної промисловості в умовах забезпечення продовольчої безпеки держави»** надано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення регулювання розвитку молочної промисловості України; запропоновано концептуальні положення стратегії розвитку молочної промисловості й алгоритм державного та ринкового регулювання за типами конкурентної взаємодії.

Регуляція може бути дієвою як стратегія розвитку лише за наявності зрозумілої ідеології, прийнятної для агентів ринку. До того ж, чим ширше коло агентів, які поділяють дану ідеологію, тим більше шансів у таких регуляцій бути схваленими суспільством. В ідеалі така ідеологія повинна мати підтримку всіх груп агентів, і саме це є єдиним критерієм коректності регулятивної політики. Дана стратегія має виступити єдиним орієнтиром та ціллю галузевого розвитку, а її ефективність безпосередньо залежить від координації складових елементів (рис. 3).

Регулювання розвитку конкурентного середовища молочної промисловості має виходити з діалектичного взаємозв'язку категорій, таких, як «організаційна поведінка», «конкурентне середовище», «динаміка ринку» та «стан ринку», та враховувати при цьому цілі регулювання конкуренцією, які, в свою чергу, базуються на різних рівнях (споживачі, виробники, держава), характері впливу розвитку конкуренції на поведінку учасників ринку та функціональності / дисфункціональності конкурентного середовища. Кожна компонента реалізує себе у вигляді окремої підсистеми з притаманними їй особливостями будови, функцій і форм існування, що відображають процес розвитку системи, тобто ринку.

Для моделювання ефективності регулювання молочної промисловості запропоновано матрицю організаційної поведінки, що дозволяє обґрунтувати найбільш прийнятний тип розвитку та регулювання в різних умовах. Конкретний стан конкуренції відповідає стадії розвитку ринку, тобто при стадії «конфлікту», який несе деструктивний вплив в цілому на промисловість, молочно промисловість не досягне висхідного розвитку без здійснення регулятивної політики та одночасної зміни конкурентного середовища. Зі свого боку вважаємо, що загальний механізм впливу конкуренції на механізм регулювання розвитку молочної промисловості реалізується через: 1) особливості ринкової кон'юнктури; 2) ступінь реалізації функцій ринку; 3) механізми функціонування ринку.

Слід підкреслити, що альтернативи між функціональністю і дисфункціональністю конкуренції мають аналогічну природу впливу на стан ринку. Необхідно зазначити, що згадані ефекти відображаються і повною мірою описуються категорією «функціональність конкуренції» на ринку, під чим слід розуміти ступінь виконання конкуренцією (конкурентним середовищем) заданих функцій.

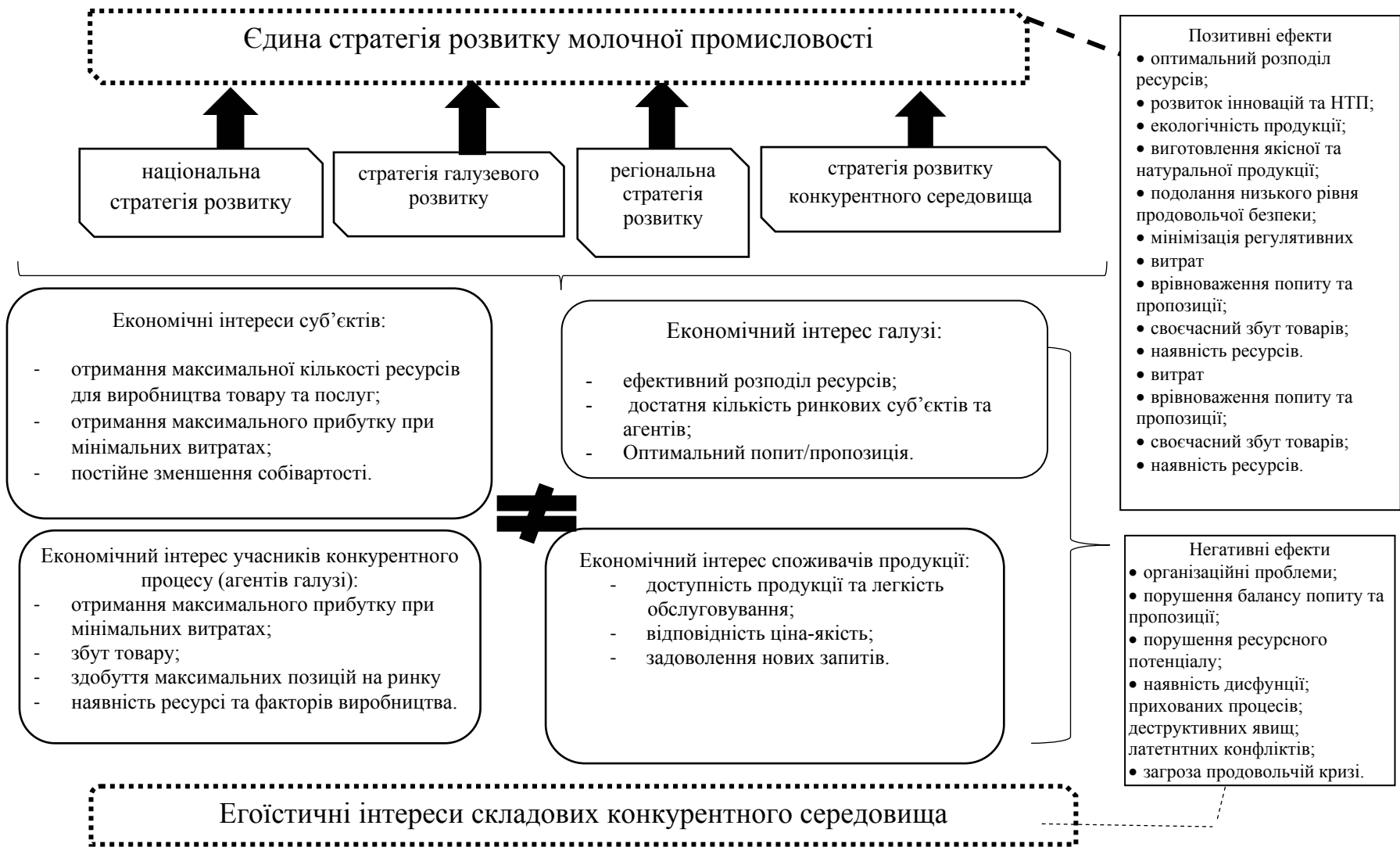

Рис. 3. Наукова концептуалізація стратегії розвитку молочної промисловості

*Джерело: побудовано автором

Відхилення від таких параметрів (загалом як об'єктивне явище у будь-якій економічній системі) і є основою для виміру ступеня функціональності конкуренції. При цьому конкуренція, що призводить до негативних ефектів, може бути охарактеризована як дисфункціональна, тобто така, що не виконує заданих функцій, або ж їхнє виконання є неприйнятним для соціуму.

Побудовано можливі сценарії регулювання ринку молочної промисловості на основі таких критеріїв: регулювання динаміки виробництва; регулювання монетарних показників та регулювання конкурентного середовища. Попри зазначені недоліки за 1 та 2 критерієм, було визначено, що найбільш оптимальним є використання третього. Тому було запропоновано використання комплексного підходу, який включає ринкове та державне регулювання, який представлений у вигляді алгоритму, що надає можливість розв'язати проблему вибору та формування оптимального варіанту поведінки підприємств за існуючих зовнішніх та внутрішніх обмежень, а також специфікації умов його функціонування (рис. 4). Економічне обґрунтування розробленого підходу було надано засобами методу «системи автоматичного регулювання» та на основі теоретико-ігрової моделі узгодженості інтересів агентів-суб'єктів молочної промисловості.

Запропонований алгоритм регуляцій та ринкового регулювання за типами конкурентної взаємодії дозволяє здійснити коректне коригування моделі ефективної організаційної поведінки за різними типами конкурентного середовища, та системи державного регулювання, а також сформулювати дієву ідеологію та практику трансформації конкурентного середовища та регуляторну політику за прийнятними для соціуму критеріями з використанням дієвих технологій тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано новий підхід до вирішення важливого наукового завдання – поглиблення теоретико-методичних та науково-практичних положень регулювання розвитку молочної промисловості в умовах конкуренції для забезпечення продовольчої безпеки. Отримані результати дозволили сформулювати такі висновки концептуального та прикладного характеру:

1. Питання регулювання молочної промисловості було досліджено з урахуванням двох аспектів, обидва з яких безпосередньо спрямовані на забезпечення належного рівня продовольчої безпеки країни за допомогою діючої системи регулювання різних галузей промисловості України. Обґрунтовано комбінований авторський підхід до регулювання молочної промисловості, сутність якого полягає в синтезі ринкового та державного регулювання. Окреслені складові виконують притаманні їм функції та регуляції, які скоординовані між собою та мають одну й ту ж саму мету. Регуляції напряму залежать від типу конкурентної взаємодії між суб'єктами ринку та характеристик конкурентного середовища.

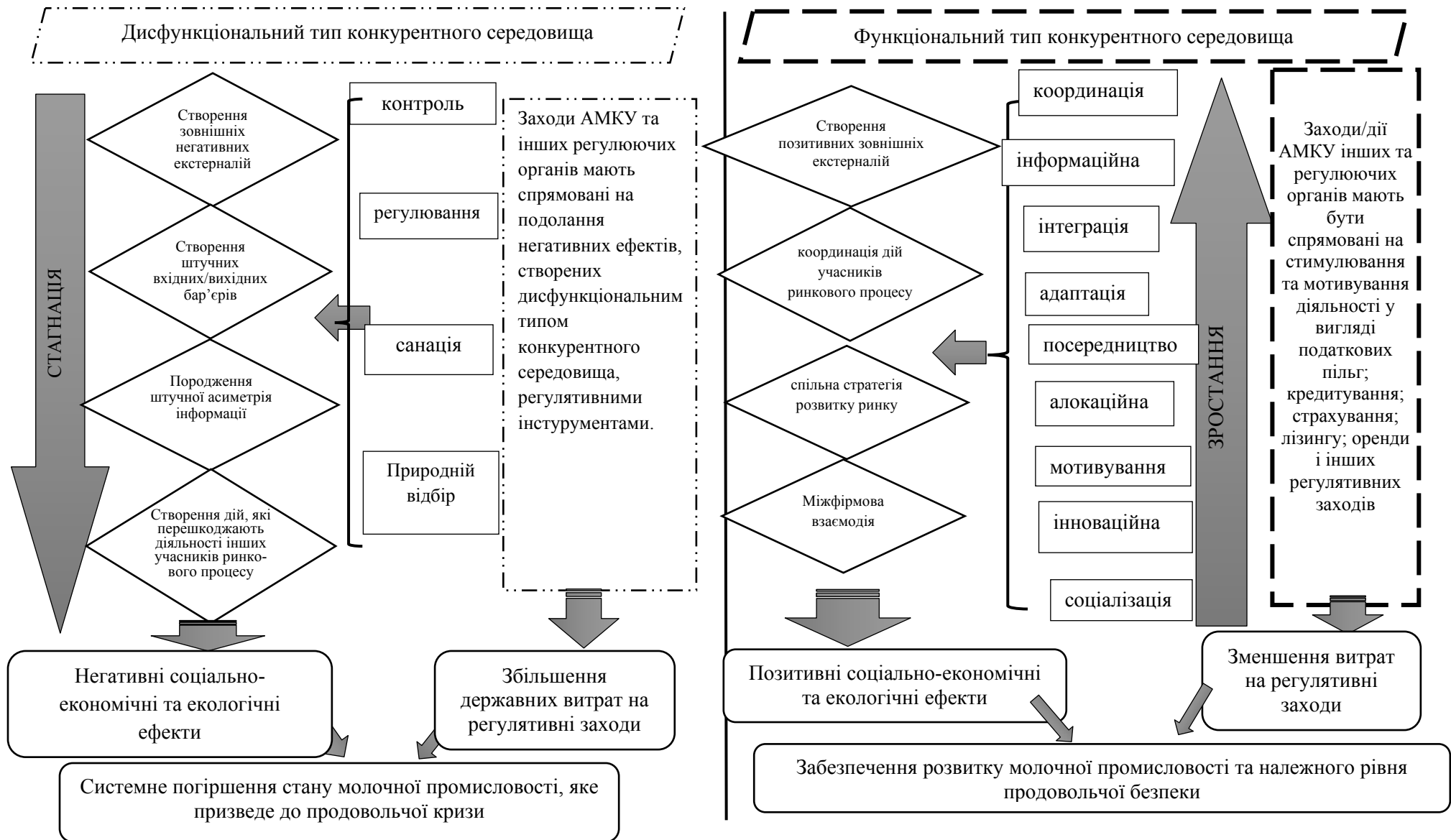

Рис. 4 Алгоритм регуляцій та ринкового регулювання молочної промисловості за типами конкурентного середовища [розроблено автором]

2. Авторське тлумачення регулювання розвитку галузевого ринку, до якого ми відносимо молочну промисловість виходить із уточненої диференціації типів конкурентного середовища на функціональний і дисфункціональний, за яких діяльність підприємств у кожному випадку представляє собою окремий сценарій динаміки та ефективності розвитку, звідси – окремий у кожному випадку зміст управлінської задачі та алгоритм її вирішення, у сукупності зазначене дозволяє більш повно і водночас детально оцінювати та характеризувати реальні ринки та можливості підприємств використати особливості конкурентного середовища для формування діючої регулятивної політики.

3. Регулювання молочної промисловості за критерієм продовольчої безпеки національного рівня ґрунтується на поєднанні ринкових інструментів та засобів державного впливу, серед яких особливе значення надається антимонопольним заходам. Зазначено, що вибір сукупності інструментів регулювання розвитку молочної промисловості та пропорції їх поєднання залежить від типу конкурентного середовища. Такий підхід став основою для вироблення пропозицій щодо цільового впливу на функціонування молочної промисловості задля досягнення встановлених показників її розвитку та забезпечення достатнього рівня продовольчої безпеки країни.

4. Вітчизняна молочна промисловість функціонує в умовах стагнації, що пов'язано із дисфункціональним конкурентним середовищем та неефективною системою регулювання. За функціональними характеристиками до особливостей вітчизняного ринку молочної продукції слід віднести високий і лише частково реалізований потенціал виробництва та пропозиції із невизначеним на даний час рівнем адекватного попиту на внутрішньому та світовому ринках. Молочна промисловість має специфічні обмеження і ризики, а саме: квазівідкритість, низьку та неефективну інтегрованість у світовий ринок молочної продукції. Спостерігається невідповідність між цінами, доходами, купівельноспроможним попитом, витратами на технології і ресурси, що може бути інтерпретованим як типова «інституційна пастка» передчасно сформованого і значною мірою дисфункціонального конкурентного середовища молочної промисловості.

5. На основі проведеного дослідження доведено, що саме дисфункціональний тип конкурентного середовища спричиняє деструктивний вплив на молочну промисловість, викликає організаційні проблеми та генерує ризики продовольчої безпеки. В свою чергу, функціональний тип створює позитивний соціальний ефект для галузі, мінімізує державне регулювання та призводить до галузевого розвитку в цілому, що в подальшому вирішує проблему продовольчої безпеки.

6. Аргументовано, що визначення впливу конкурентного середовища на стан молочної промисловості ускладнено через відсутність єдиної загальновизнаної методики галузевої ідентифікації реального типу такого середовища. В дисертації розроблені методичні положення ідентифікації типу конкурентного середовища на основі поєднання статичної та динамічної

інтерпретації конкуренції галузевих ринків, що дозволяє моделювати процеси розвитку молочної промисловості за більш коректним параметрами соціально-економічного змісту із врахуванням ефектів концентрації, комплексного використання кількісних та якісних показників. Розроблений підхід передбачає проміжне оцінювання стану молочної промисловості з подальшим прогнозуванням та моделюванням ефективного конкурентного середовища та регулятивної політики.

7. Зважаючи на необхідність вдосконалення підходів до регулювання розвитку молочної промисловості з метою забезпечення зростання кількісних та якісних показників її функціонування в роботі запропоновано та доведено доцільність використання матричного підходу до вибору відповідного сценарію з огляду на тип конкурентного середовища та стадію розвитку такої промисловості. При цьому гіпотезу про коректність запропонованого підходу було підтверджено засобами методу «системи автоматичного регулювання» та на основі теоретико-ігрової моделі узгодженості інтересів агентів-суб'єктів молочної промисловості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Blagodyr L.M. **Filatova L. S.** Modern interpretation of competition by means of a systemic approach. *Financial policy in the age of globalization: monograph.* Austria: Vienna. 2014. P.130-144.*(Автором досліджено теоретичні підвалини конкуренції в рамках системного підходу).*(0,25 друк.арк.).

2. Blagodyr L.M., **Filatova L.S.** Concepts of Market and Competition: the *Present State of the Question. Economic and Legal Foundations of the Public Transformations in Conditions of Financial Globalization : monograph.* USA: New York: Yunona Publishing, 2018. P. 154-162.*(Автором досліджено поняття ринкова структура, співпраця та поняття конкуренції в рамках динамічного підходу)*(0,3 друк.арк.).

3. Moroz O. V., Blagodyr L. M, **Filatova L. S.** Concept of workable competition based on system approach and firm performance. *Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: monograph.* Poland: Przeworsk: WSSG. Higher School of Social and Economic. Vol. 3. 2019. P. 156-170. *[монографія]. (Автором визначено вплив конкуренції на ефективність ринку).*(0,4 друк.арк.).

4. Благодир Л. М., **Філатова Л. С.** Ефективність і конкуренція: взаємозв'язок і взаємозумовленість. *Emergence of public development: financial and legal aspects: collective monograph.* United Kingdom. Coventry: Agenda Publishing House. 2019. P. 567 – 579. *[монографія]. (Автором визначено зв'язок понять конкуренції та ефективності функціонування галузі).* (0,35 друк.арк.).

5. Благодир Л. М., **Філатова Л. С.** Методологічні особливості дослідження ринку в умовах недосконалої конкуренції. *Стан та умови*

розвитку економіки в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Умань: «Сочінський М.М.». 2018. Р. 15-25. (Автором здійснено побудову авторського підходу до дослідження конкуренції). (0,4 друк.арк.).

Статті в наукових фахових виданнях та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

6. Мартьянов М. П., **Філатова Л. С.** Антикризовий менеджмент як інструмент відновлення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі України. *Економічний простір*. 2010. № 39. С. 293-299. [фахове видання]. (Автором розроблено матрицю антикризового управління та алгоритм комплексної стратегії антикризового управління). (0,2 друк.арк.).

7. Карачина Н. П., **Філатова Л. С.** Використання антикризових стратегій управління для підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств молочної промисловості. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.13. С. 199–204. [фахове видання]. (Автором здійснено побудову антикризових стратегій управління). (0,25 друк.арк.).

8. Шиян А. А., **Філатова Л. С.** Теоретико–ігрове моделювання узгодження інтересів виробників молока та його закупівельників. *Всеукраїнський науково–виробничий журнал “Сталий розвиток економіки”*. 2011. № 6.[19]. С. 76–79. [фахове видання]. (Автором ідентифіковано організаційні проблеми в молочної промисловості, на основі яких побудовано теоретико-ігрову модель). (0,25 друк.арк.).

9. Карачина Н. П., **Філатова Л. С.** Аналітичне дослідження функціонування молочної промисловості України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.17. С. 200–205. [фахове видання]. (Автором здійснено опис поточного стану функціонування молочної промисловості та окреслено основні тенденції). (0,3 друк.арк.).

10. Карачина Н. П., **Філатова Л. С.** Дослідження недосконалої конкуренції на ринку молочної промисловості. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.18. С.197-202. [фахове видання]. (Автором здійснено аналіз структури ринку молочного ринку). (0,3 друк.арк.).

11. Карачина Н. П., **Філатова Л. С.** Розроблення стратегічних заходів подолання проблем розвитку молочної промисловості. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.2.. С. 180-185. [фахове видання]. (Автором розроблено схему ціноутворення на молочну сировину та здійснено порівняний аналіз європейського досвіду). (0,25 друк.арк.).

12. Мороз О. В., Несен Л. М., **Філатова Л. С.** До питання методології дослідження сучасних ринків. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С.8-14. [наукометричні бази; Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, IndexCopernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database, Advanced Science Index, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, WorldCat, Library Hub Discover, Соціонет, Open Access Library, J-Gate, Академия Google, Research Bible; фахове видання].

(Автором здійснено аналізування основних моделей ринку за відповідними теоретичними концептами).). (0,4 друк.арк.).

13. Мороз О. В., Карачина Н. П., Несен Л. М., **Філатова Л. С.** Обґрунтування функціональності ринку молочної продукції в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2014. № 12/1. С. 8-13. [наукометрична база *Index Scopus*; фахове видання]. (Автором побудовано аналітичну модель механізму дії ринку з дисфункціональною формою недосконалої конкуренції та виокремлено ознаки дисфункціональної та функціональної форм недосконалої конкуренції).). (0,3 друк.арк.).

14. Мороз О. В., Несен Л. М., **Філатова Л. С.** Альтернативні теорії ринку та їх використання в регулятивній політиці. *Економіка Розвитку.* 2015. № 1. С. 20-26. (Автором розроблено інтерпретацію дії дисфункціональної форми недосконалої конкуренції на ринку молочної промисловості та здійснено теоретичне дослідження ринку з недосконалим типом конкуренції). (0,3 друк.арк.).

15. Мороз О. В., Карачина Н. П., Лазарчук О.В., **Філатова Л. С.** Аналітична модель дисфункцій ринку молочної продукції в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2015. № 3 (166). С. 82- 88. [фахове видання]. (Автором представлено авторське трактування категорії конкуренції в рамках загальної теорії недосконалої конкуренції). (0,2 друк.арк.). (0,25 друк.арк.).

16. Благодир Л. М., **Філатова Л. С.** Конкуренція як системний фактор функціонування ринкової економіки. *Проблеми науки.* 2015. № 4-5 (172-173). С. 21-27. [фахове видання]. (Автором досліджено роль конкуренції як основного драйверу розвитку ринку). (0,25 друк.арк.).

17. **Філатова Л. С.,** Волчаста К. В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства на основі методів стратегічного маркетингу. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2016. № 18. С. 110-113. [наукометричні бази *Index Scopus, Google Scholar*; фахове видання]. (Автором здійснено концептуальну побудову викладення матеріалу). (0,3 друк.арк.). (0,3 друк.арк.).

18. **Філатова Л. С.,** Марчук А. А. Проблеми виходу молочних підприємств на міжнародний ринок. *Економіка та суспільство.* 2016. Випуск № 4. С. 62-66. [фахове видання]. (Автором здійснено побудову методології дослідження). (0,2 друк.арк.).

19. **Філатова Л. С.,** Тисячук І. О. До питання визначення межі державного регулювання економіки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України.* 2016. Вип. 3. С. 107-110. [фахове видання]. (Автором визначено коло проблем дослідження). (0,2 друк.арк.).

20. **Філатова Л. С.,** Панкова В. Д. Державне регулювання ринку. *Збірник наукових праць Луцький НТУ. Економічні науки.* 2018. №15(60). С. 209-219. [фахове видання]. (Автором запропоновано методологію дослідження питання). (0,3 друк.арк.).

21. Філатова Л. С. Концептуалізація поняття продовольчої безпеки. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 30 (19). Том 1. С. 80-87. [фахове видання]. (0,4 друк. арк.).

22. Філатова Л.С. Продовольча безпека: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції*. 2018. №31 (20). С. 48-54.[фахове видання]. (0,35 друк. арк.).

23. Філатова Л.С. The system approach to determining correlation between such categories “regulation and competition” and their influence on “efficiency - market development”. *Науковий вісник Полісся*. 2019. № 2(18). С. 65-72. [Міжнародні наукометричні бази: Google Scholar, Index Copernicus]. (0,5 друк. арк.).

24. Мороз О. В., **Філатова Л. С.**, Подолянчук К. В. Соціальна відповідальність бізнесу: нова форма конкурентного ведення бізнесу та ефективного функціонування капіталістичного суспільства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3 (20). С. 3-12. [фахове видання]. (Автором запропоновано нову класифікаційну форму конкурентної поведінки «колективного формування ринку»). (0,4 друк.арк.).

25. Shtovba S., Shtovba O., **Filatova L.** The current state of brand management research: An overview of leaders and trends in branding research over the past 20 years. *The Bottom Line*. 2019. Vol. 32, №4. Inprint. [наукометрична база Scopus]. (Автором запропоновано застосування бренд менеджменту в дослідженні).(0,2 друк.арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Філатова Л. С. Сучасне трактування поняття «конкуренція». *Сучасний соціокультурний простір 2012*. (20-22 вересня 2012 р.). Київ. С. 32-33. (0,15 друк.арк.).

27. Філатова Л. С. Державне регулювання на прикладі молочної промисловості України. *Маркетинг територій та проблеми регіонального розвитку*. (5-7 жовтня 2012 року). м. Чернівці. 2012. С. 171-173. (0,15 друк.арк.).

28. Філатова Л. С. Взаємозв'язок тіньової економіки та розвитку конкуренції. *Тіньова економіка: генезис, джерела розвитку, перспективи подолання та цивілізованої інтеграції*: Матеріали 1 Міжнародної науково-практичної конференції. (23-24 травня 2013 р.). Вінниця: НВЦ «Генеза». 2013. С. 198-202. (0,2 друк.арк.).

29. Філатова Л. С. Гносеологічний аналіз еволюції понять «недосконала конкуренція» та «економічна поведінка». *Поведінкові засади розвитку підприємств в контексті менеджменту: генезис і перспективи*: Матеріали 1 Міжнародної науково-практичної конференції. (22-23 травня 2014 р.). Вінниця (0,2 друк.арк.).

30. Філатова Л. С. Гносеологічний аналіз еволюції понять «недосконала конкуренція» та «економічна поведінка» Поведінкові засади розвитку підприємств в контексті менеджменту: генезис і перспективи: Матеріали

1 Міжнародної науково–практичної конференції. (Вінниця, 22-23 травня 2014 р.). 2014. С. 127-130.(0,1 друк.арк.).

31. Благодир Л. М., **Філатова Л. С.** Концептуалізація поняття "конкуренція" на сучасному етапі.*From Baltic to Black Sea: National Models of Economic Systems: Conference Proceedings. Part 1.*(March 25). 2016. Riga: Baltija Publishing. 2016. Р. 5-9. (Автором визначено роль конкуренції відповідно системного підходу в теорії регулювання) (0,1 друк.арк.).

32. Філатова Л. С. Сучасне трактування синтезу конкуренції та монополії. *Матеріали XLV науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ.* (02.03.2016-11.03.2016 р.). Вінниця. 2016. (0,2 друк.арк.).

33. Філатова Л. С. Поведінково - векторна взаємодія суб'єктів ринку. *Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ.* (22-24 березня 2017 р.). Вінниця. 2017. (0,25 друк.арк.).

34. Філатова Л. С. Умовності теорії ефективною конкуренції та ефективного ринку. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця.*(14-23 березня 2018 р.). Вінниця. 2018. (0,25 друк.арк.).

35. Філатова Л. С. Методологічні аспекти дослідження теорії недосконалої конкуренції. *Нова економічна революція в Україні: генезис, джерела розвитку, перспективи та цивілізована інтеграція: матеріали конференції.* (23-24. 03. 2018р.). Вінниця. НВЦ «Генеза». 2018. С. 35-42.(0,35 друк.арк.).

36. Мороз О. В., Благодир Л. М., **Філатова Л. С.** Концепти ринку і конкуренції в соціоекономічних дослідженнях. *The modern trends in the development of business social responsibility: Proceedings of the Conference.* (29.06.2018). Portugal, Lisbon.(June 29th, 2018).2018. PP. 47-50. (Автором визначено особливість дослідження конкуренції як мультидисциплінарного явища). (0,1 друк.арк.).

37. **Філатова Л. С.**, Соломонюк І. Л. Еволюція економічних теорія та підходів до питання державного регулювання економіки крізь призму поглядів історичних економічних шкіл. *Сучасні підходи до ефективного використання потенціалу економіки: збірник матеріалів міжнародної конференції.*(23 березня 2019 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ». 2019. С. 10-15. (Автором побудовану хронологічну схему дослідження проблеми державного регулювання та визначено основні положення в теорії державного регулювання). (0,1 друк.арк.).

38. Філатова Л. С. Вертикальний конфлікт як одна із особливостей дисфункціонального типу недосконалої конкуренції на ринку. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ.* (13-15 березня 2019). Вінниця: НТКП ВНТУ. 2019. (0,2 друк.арк.).

АНОТАЦІЯ

Філатова Л. С. Регулювання розвитку молочної промисловості для забезпечення продовольчої безпеки України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Чернігівський національний технологічний університет, Чернігів, 2020.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних засад регулювання розвитку молочної промисловості, а також розробці практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення моделі регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки України. У роботі здійснено теоретичне узагальнення і висвітлено сутність категорій регулювання, конкуренції, продовольчої безпеки, державного та ринкового регулювання, визначено склад детермінант, що впливають на формування моделі регулювання розвитку галузі.

Визначено тенденції розвитку підприємств молочної промисловості України. Проведено комплексний аналіз поведінкоутворюючих факторів на ринку виробництва і реалізації молочної продукції та здійснено динаміку структури ринку. Запропоновано методичний підхід до оцінювання, прогнозування та моделювання стану молочної промисловості. Удосконалено інституціональну підтримку розвитку ринку молочної промисловості. Визначено критерії функціональності конкурентного середовища та представлено матричний підхід до регулювання ринку в умовах дисфункціонального та функціонального конкурентного середовища, що дозволяє системно оцінити процес конкуренції та його вплив на формування конкурентного середовища. Здійснено математичну інтерпретацію процесу регулювання розвитку галузі, що дозволяє більш об'єктивно характеризувати розроблений алгоритм комплексного регулювання розвитку. Здійснено ідентифікацію міжорганізаційних конфліктів на ринку молочної промисловості, що дозволяє не лише ідентифікувати причини деструктивності галузі, а й виявити приховані процеси на ринку.

Ключові слова: регулювання, продовольча безпека, молочна промисловість, регулювання розвитку, галузева конкуренція, ринкове та державне регулювання, конкурентна взаємодія, галузевий ринок, функціональне та дисфункціональне конкурентне середовище, інституційна підтримка, конфлікт.

АННОТАЦИЯ

Филатова Л. С. Регулирование развития молочной промышленности для обеспечения продовольственной безопасности Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным

хозяйством. – Черниговский национальный технологический университет, Чернигов, 2020.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ регулирования развития молочной промышленности, а также разработке практических рекомендаций по направлениям совершенствования модели регулирования с целью обеспечения продовольственной безопасности Украины. В работе осуществлено теоретическое обобщение и освещены сущность категорий регулирования, конкуренции, продовольственной безопасности, государственного и рыночного регулирования, определены состав детерминант, влияющих на формирование модели регулирования развития отрасли.

Определены тенденции развития предприятий молочной промышленности Украины. Проведен комплексный анализ поведениеобразующих факторов на рынке производства и реализации молочной продукции и осуществлено динамику структуры рынка. Предложен методический подход к оценке, прогнозирования и моделирования состояния молочной промышленности. Усовершенствована институциональную поддержку развития рынка молочной промышленности. Определены критерии функциональности конкурентной среды и представлены матричный подход к регулированию рынка в условиях дисфункционального и функционального конкурентной среды, что позволяет системно оценить процесс конкуренции и его влияние на формирование конкурентной среды. Осуществлен математическую интерпретацию процесса регулирования развития отрасли, что позволяет более объективно характеризовать разработан алгоритм комплексного регулирования развития. Осуществлена идентификация межорганизационных конфликтов на рынке молочной промышленности, позволяет не только идентифицировать причины деструктивности области, но и выявить скрытые процессы на рынке.

Ключевые слова: регулирование, продовольственная безопасность, молочная промышленность, регулирование развития, отраслевая конкуренция, рыночное и государственное регулирование, конкурентная взаимодействие, отраслевой рынок, функциональное и дисфункциональных конкурентную среду, институциональная поддержка, конфликт.

ABSTRACT

Filatova L. S. Dairy industry development regulation to ensure food security of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the academic degree of Candidate of Economics in 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. – Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, 2020.

Thesis researches the development of theoretical and methodological principles in managing the development of dairy industry as well as develops practical recommendations as for the ways to improve the regulation model aimed at ensuring an efficiency of the competitive environment. The thesis presents the theoretical generalization and highlights the essence of categories as regulation, competition,

food security, state and market regulation. There had been determined the set of determinants that influence the formation of the market/branch regulation model.

There had been determined the tendencies for the development of dairy industry enterprises in Ukraine. Complex analysis of the behavior-formation factors on the manufacturing market and market for dairy products, as well as the dynamics of market structure had been made. There had been suggested the methodical approach for the evaluation, prognostication and simulation of the dairy industry state aimed at identification of its condition. There had been improved the institutional support to the development of dairy industry market. There had been determined the functioning criteria of the market environment along with the presentation of atomistic and behavior model for market regulation in conditions of dysfunctional and functional competitive environment which allows to make system evaluation of the competition process as well as its influence on the formation of the competitive environment. There had been made the mathematical interpretation of the branch development regulation process which enables to characterize the elaborated algorithm for the development combined regulation more precisely. There had been made the identification of inter-organizational conflicts on the market of dairy industry, that allows not only to identify the reason for destructiveness within the branch, but to reveal the hidden processes on the market.

Keywords: regulation, food security, development regulation, branch competition, market and state regulation, competitive interaction, branch market, dysfunctional and functional competitive environment, dairy industry, institutional support, conflict.